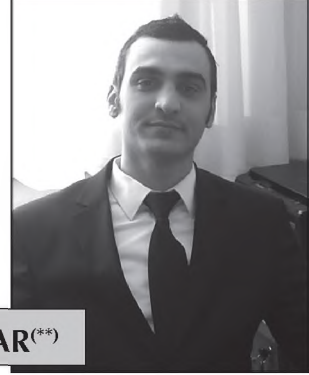

Ersan ÖZ(*)

EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER ve VERGİLENDİRİLMESİ

Fatih ÇAVDAR(**)

ÖZET

Dünya ülkeleri küreselleşmenin etkisiyle birlikte, gerek rekabetin artması, gerekse komşu ya da diğer ülkelerle aralarındaki bağları güçlendirmek amacıyla bütünleşme sürecine girmişlerdir. Bunun sonucunda, ülkeler arasında mal, sermaye ve işgücü değişimi giderek hızlanmış ve ülkeler dış ticaret politikalarını yeniden düzenleyerek, rekabet ortamının getirdiği olumsuz etkilerden korunmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda ülkeler, uluslararası ticarete daha büyük pay sahibi olabilmek amacıyla bölgesel ekonomik bütünleşmeler oluşturmaya başlamışlardır. Ülkelerin vergilendirme yetkilerinin sınırlandırılmasına sebep olan ekonomik bütünleşme türleri olarak serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik gösterebilir. Bu çalışmada ekonomik bütünleşmelerin türlerine göre vergilendirilmesi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergilendirme, Ekonomik Bütünleşmeler, Uluslararası Ticaret

JEL Sınıflandırma Kodları: H2, F15, P33

ABSTRACT

World countries with the effect of globalization have begun to participate in integration term with the aim of both increasing competition and building bridges in either neighboring countries or other. So exchanging of goods, capital and labor between countries have gradually increased and adjusting foreign trade policy of countries have tried to avoid negative effects accompanied by competitive environment. In this sense, countries have begun to create regional integration with each other for the

(*) Doç.Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF

(**) Arş. Gör., Trakya Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü

purpose of having larger share of international trade. Free trade zone, custom union, the European Economic Community and economic union have been exemplified for economic integration means limited states' power of taxation. In this study, the taxing classifications of economic integration were discussed.

Key Words: Taxation, Economic Integration, International Trade

JEL Classification Codes: H2, F15, P33

1- GİRİŞ

Küreselleşmeyle birlikte ekonomik alanda yaşanan gelişmeler baş döndürücü bir hızda devam etmektedir. Bu tür gelişmeler sonucunda ülkeler arasında mal, sermaye ve işgücü değişimi giderek artmaktadır. Mal, sermaye ve işgücü değişimi birçok ülkeyi yakından ilgilendirmekte ve ülkeler arasında sert bir rekabet ortamı yaratmaktadır. Söz konusu rekabet ortamı ise ülkeleri uluslararası ticaretten daha fazla pay alma çabasına yöneltmektedir. Ülkeler uluslararası ticaretten daha fazla pay almak amacıyla uluslararası ticarete mal, miktar kısıtlaması gibi engelleri ortadan kaldırmış ve bölgesel bütünleşmeler oluşturmaya başlamışlardır. Başlıca ekonomik bütünleşme türleri olarak serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birliği sayılabilir.

Devlet müdahalesinin en aza indirildiği alanlar olarak da nitelendirebileceğimiz *serbest ticaret bölgelerinde*, üye ülkeler arasında tarifeler ortadan kaldırıldığı halde, *gümrük birliğinde*, serbest ticaret bölgelerine ek olarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesini uygulanmaktadır. *Ortak pazarda* ise, gümrük birliğine ek olarak üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Ekonomik bütünleşmelerin son aşaması olan *ekonomik birlikte*, üye ülkeler arasında ortak bir ekonomi politikası izlenerek, üçüncü ülkelere karşı ortak bir tarife uygulanmaktadır. Ayrıca ekonomik birlikte üye ülkeler ekonomi politikalarını birbirleriyle uyumlaştırmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada ekonomik bütünleşme türleri ve bütünleşmelerin vergilendirilmesi üzerinde durulacak olup; bu bağlamda ilk olarak; ekonomik bütünleşme kavramı, bütünleşmelerin amaçları ve oluşum sebepleri ele alınmıştır. Daha sonra serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik kavramları açıklanarak, söz konusu bütünleşme türlerindeki vergi uygulamaları değerlendirilmiştir.

2- GENEL OLARAK EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER

"Bütünleşme" kavramı birleşme, bir araya gelme, parçaların bir bütün içinde toplanması anlamını taşımaktadır. Söz konusu kavrama iktisadi açıdan baktığımızda ise, ülkelerin ortak amaçlar çerçevesinde toplanarak bağlayıcı bir birlik oluşturmaları durumu şeklinde ifade edebilir.

2.1- Ekonomik Bütünleşme Kavramı

Uluslararası ticaret ve yatırımların artmasıyla ülkeler çeşitli zamanlarda ekonomik bütünleşme sürecine girmişlerdir. Ekonomik bütünleşmelerin en belirgin örneği çeşitli ülkelerin bir araya gelerek oluşturduğu ve tam bir bütünleşme haline gelen Avrupa Birliği'dir. Söz konusu ülkeler arasındaki iliş-

kiler son derece hassas olmasına rağmen, ekonomik bütünleşme ticaretteki engellerin ortadan kaldırılması ve ekonomik bir birliğin kurulmasıyla sonuçlanmıştır¹.

Ekonomik bütünleşme en genel şekliyle, birleşmeye giden ekonomilerde mal ve hizmetlere serbest dolaşım sağlayarak bir ortak pazar yaratmaktır. Böylece ekonomik bütünleşme ile daha geniş bir pazara üretim yapmak ve büyük çapta üretimin sağladığı imkânlardan yararlanmak mümkün olmaktadır². Bela Balassa ekonomik bütünleşmeleri derecelerine göre; serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik şeklinde sınıflandırmıştır. Serbest ticaret bölgesinde, üye ülkeler arasındaki tarifeler (ve miktar kısıtlamaları) kaldırılmıştır, ancak her ülke, üye olmayan ülkelere karşı kendi tarifelerini uygulamaya devam etmektedir. Gümrük birliğinin kurulması için birlikteki ticari faaliyet alanlarındaki farklılıkların giderilmesinin yanında, üye olmayan ülkelere karşı uygulanacak tarifelerde uyumlaştırılması gerekmektedir. Ekonomik bütünleşmelerin ileri seviyelerinden birisi olan ortak pazarda ise, ticaretin önündeki engeller (tarifler, miktar kısıtlamaları) ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin dolaşımı serbestleştirilmiştir. Ekonomik birlikte, ortak pazara ek olarak üye ülkelerin ekonomi politikalarının uyumlaştırılması sağlanmıştır³.

Bu durumda ekonomik bütünleşmede amaç, bütünleşme üyesi ülkeler arasında ticaret ve sermaye hareketlerinin önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır.

Ekonomik bütünleşmelerin tanımlanmasında ekonomistlerin farklı görüşleri olmasına rağmen anlaşmaya vardıkları üç temel nokta bulunmaktadır⁴:

- Ekonomik bütünleşme temelinde iş bölümüne vardır,
- Ekonomik bütünleşmenin ileri aşamalarında, mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin serbest dolaşımı amaçlanır,
- Ekonomik bütünleşme, mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin kaynağa ve gideceği bölgeye göre ayrıcalıklı olmayan uygulama görmesini içerir.

Tablo 1’de ekonomik bütünleşmelerin türleri, bütünleşme düzeyi ve bazı ekonomik bütünleşme örnekleri gösterilmektedir.

¹ Holden, Michael. Stages of Economic Integration: From Autarky to Economic Union, Economics Division. 2003. <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/inbrief/prb0249-e.htm>. Erişim: 16.11.2012.

² Karluk, Rıdvan. Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, İstanbul. 1996. s. 22.

³ Balassa, Bela. The Theory of Economic Integration, Richard D. Irwin, Inc. Homewood, Illinois. 1961. s. 2.

⁴ Yıldız, Mircan. Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği. Dış Ticaret Dergisi. 1999. s. 89-118.

Tablo 1: Ekonomik Bütünleşmeler ve Bazı Örnek Bütünleşmeler

Ekonomik Bütünleşme Şekilleri	Bütünleşme Düzeyi	Örnek Bütünleşmeler
Serbest Ticaret Bölgesi	Üye ülkeler birbirleri arasında tarifeleri ortadan kaldırmıştır. Ancak üye olmayan diğer ülkelere tarife uygulanmaktadır.	NAFTA, CEFTA, ANZCER
Gümrük Birliği	Üyeler kendi arasında tarifeleri kaldırmıştır. Buna karşılık üye olmayan ülkelere karşı ortak bir gümrük tarife uygulamaktadır.	MERCOSUR, Andean Paktı, Orta Amerika Ortak Pazarı, SACU
Ortak Pazar	Üye ülkeler kendi aralarında tarifeleri kaldırmış ve ortak bir dış tarife benimsemiştir. Ayrıca üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin dolaşımı serbesttir.	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Ekonomik Birlik	Üyeler ekonomi politikalarını koordineli ve uyumlu bir hale getirerek ortak pazarın ötesinde bir bütünleşme sağlamıştır.	Avrupa Birliği'nin Euro Bölgesi Ülkeleri

Kaynak: FAO, Food and Agriculture Organization of The United Nations, Corporate Document Repository, <<http://www.fao.org/docrep/004/y4793e/y4793e04.htm>> (13.12.2012).

Buna göre ekonomik bütünleşmeleri dört grupta toplayabiliriz⁵;

Serbest Ticaret Bölgesi: Üye ülkeler arasında tüm tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasıdır.

Gümrük Birliği: Üye ülkeler arasında önemli ölçüde tüm tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması ve üçüncü ülkelere gelen mallar için ortak bir dış tarifenin oluşturulmasıdır.

Ortak Pazar: Üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını engelleyen bütün unsurların ortadan kaldırılmasıdır.

Ekonomik Birlik: Üye ülkelerin ekonomi politikalarının tam olarak birleştirilmesidir.

Tablo 2'de ise ekonomik bütünleşmelerin türlerine göre özellikleri gösterilmektedir. Tablo 2'de topluluk üyesi ülkelerin birbirleri arasında uyguladıkları ortalama gümrük tarifesi, üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımı, üye ülkelerin politikalarında uyum olup olmadığı gibi özelliklere göre sınıflandırılması yapılmıştır.

⁵ UNCTAD. Investment Provisions In Economic Integration Agreements, New York and Geneva. 2006. s. 3.

Tablo 2: Ekonomik Bütünleşmeler ve Özellikleri

Ekonomik Bütünleşme Şekilleri	Üyeler Arası Serbest Ticaret	Ortak Gümrük Tarifesi	Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı	Ekonomi Politikalarında Uyum
Serbest Ticaret Bölgesi	Var	Yok	Yok	Yok
Gümrük Birliği	Var	Var	Yok	Yok
Ortak Pazar	Var	Var	Var	Yok
Ekonomik Birlik	Var	Var	Var	Var

Kaynak: Çelikkaya, 1997: 415.

Tablo 2'ye göre;

- Serbest ticaret bölgesinde üye ülkeler arasındaki ticaretin önündeki engeller kaldırılmıştır. Ayrıca üye ülkeler dışında kalan ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanması zorunluluğu bulunmamaktadır. Üretim faktörlerinin dolaşımında serbestlik ve üye ülkelerin ekonomi politikalarında uyum söz konusu değildir.

- Gümrük birliğinde üye ülkelerin kendileri arasındaki ticaretleri üzerindeki engeller kaldırılmıştır. Buna karşılık üye olmayan ülkelerle yapılan ticari faaliyetlerde ortak gümrük tarifesi uygulanmaktadır. Serbest ticaret bölgesinde olduğu gibi gümrük birliğinde de üretim faktörlerinin dolaşımında serbestlik ve üye ülkelerin ekonomi politikalarında uyum söz konusu değildir.

- Ortak pazarda gümrük birliğine ek olarak üretim faktörlerinin dolaşımında serbestlik söz konusudur. Ancak üye ülkelerin ekonomi politikalarında uyum söz konusu değildir.

- Ekonomik birlik ise, birliğe üye ülkelerin ekonomilerinin tam olarak birleştirilmesidir.

2.2- Ekonomik Bütünleşmelerin Amaçları

Ülkeleri ekonomik bütünleşmeye yönelten sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz⁶;

- Üretim kapasitelerini ve verimliliğini yükseltmek yoluyla toplumsal refah düzeyini arttırmak,
- Bölge dışı bloklara karşı rekabet gücü kazanmak ve aynı bölgedeki ülkelerin çıkar çatışmalarını engellemek,

- Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi,

- Dünyadaki ekonomik ve siyasi olaylarda birliğe dahil olan ülkelerin söz sahibi olmalarının sağlanması,

- Sosyal-siyasal sorunlara ortak çözümler bulunması.

Ülkeler, ekonomik bütünleşmeye yönelirken ilk olarak, bölgeler arasında var olan dengesizlikleri gidererek, üretim kapasiteleri ile verimliliklerini yükseltmeyi ve bu şekilde uyrukluğunda bulunan

⁶ Şanlı, Bahar. Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği. 2008. s. 15. http://vt.ulak-bim.gov.tr/vtindex.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebSCO&ano=81074_354a31bbada3f3565090f4e93d7df13c&. Erişim: 14.11.2012.

vatandaşların refah seviyelerini artırmayı amaçlamaktadır. İkinci olarak, ülkeler ekonomik bütünleşmeler yoluyla rekabet güçlerini artırmakta ve diğer ülkeler karşısında söz sahibi olabilmektedir. Son olarak ise, birlik üyesi ülkeler sosyal ve/veya siyasal sorunlar karşısında daha kolay ve ortak çözümler üretebilmektedir.

2.3- Ekonomik Bütünleşmelerin Oluşma Sebepleri

Ülkeler çeşitli sebeplerle ekonomik bütünleşmeye girerler. Ülkelerin ekonomik bir bütünleşme oluşturmasının temel sebeplerinden birisi; ekonomik açıdan üretim kapasitelerini artırarak, ülkenin refah düzeyini yükseltmektir.

Ülkelerin ekonomik bütünleşmeye girmelerinin sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz⁷;

- Etkin kaynak tahsisi ve daha fazla rekabet ortamı sağlayarak ticaretin gelişmesini temin etmek,
- Dışa dönük politikalar için bir eğitim alanı oluşturmak,
- Diğer ülkelerdeki gelişmiş piyasalara erişim sağlamak,
- Ülkelerin uyguladığı iç politikalarda güvenilirlik sağlamak,
- Uluslararası forumlarda ve bütünleşmeye üye olmayan ülkelere karşı çok taraflı pazarlık gücünü artırmak,
- “Derin” bir bütünleşmeye olanak sağlamak amacıyla ekonomi politikalarının uyumunu kolaylaştırmak için dış yardım ve yatırımları çekme gücünü artırmak,
- Ulusal güvenliği sağlamak.

3- EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELERİN TÜRLERİ ve VERGİLENDİRİLMESİ

Ekonomik bütünleşmeleri; serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik olmak üzere dört gruba ayırabiliriz. Bu bölümde, ekonomik bütünleşme türleri ve bütünleşmelerin vergilendirilmesi ele alınacaktır. Tablo 3’te ekonomik bütünleşmelerin aşamaları ve bu aşamaların temel özellikleri gösterilmektedir.

Tablo 3: Ekonomik Bütünleşme Aşamalarının Temel Özellikleri

Ekonomik Bütünleşmelerin Temel Özellikleri	
Serbest Ticaret Bölgesi	Üye ülkeler arasında sıfır gümrük tarifesini ve azaltılmış tarife dışı engeller
Gümrük Birliği	Serbest Ticaret Bölgeleri + ortak bir dış tarife
Ortak Pazar	Gümrük Birliği + sermaye ve iş gücünün serbest dolaşımı ile bazı politikaların uyumlaştırılması
Ekonomik Birlik	Ortak Pazar + ortak ekonomi politikaları ve kuruluşlar

Kaynak: Holden, 2003.

⁷ FAO, Food and Agriculture Organization of The United Nations, Corporate Document Repository, The Resurgence of Regionalism. <http://www.fao.org/docrep/004/y4793e/y4793e04.htm>. Erişim: 13.12.2012.

3.1- Serbest Ticaret Bölgesi

Serbest ticaret bölgesi, yeni iş alanlarının oluşumunu, ticareti ve doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmek amacıyla bir ülkenin yetki alanı içinde kurulur. Serbest ticaret bölgeleri, bölge içerisinde faaliyetleri kabul edilen kuruluşlar için minimum düzeyde uygulanan düzenlemelerle, öncelikle mal ve hizmetlerin ihracatına yönelik olarak ayrıcalıklı bir ortam sağlamaktadır. Söz konusu bölgelerin vergi ve vergi yükümlülüklerinden muaf olma, basitleştirilmiş yönetim uygulamaları ve hammadde, makine, donanım ve yedek parçaların gümrüksüz olarak ithalatına imkan sağlaması gibi ek avantajları da bulunmaktadır⁸.

Ülkemizde 1985 yılında kabul edilen 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu (SBK) ile serbest bölge çalışmaları başlamıştır. Söz konusu kanun ile;

- İhracata yönelik yatırım ve üretimin teşvik edilmesi,
- Doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişinin hızlandırılması,
- İşletmelerin ihracata yönlendirilmesi ve uluslararası ticaretin geliştirilmesi,

gibi amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

3.1.1- Genel Olarak Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest ticaret bölgesi kavramı son birkaç yılda ivme kazanmaya başlamıştır. 1975 yılında serbest ticaret bölgesi olarak adlandırılan 25 ülke varken, bu sayı 1997'de 93'e çıkmıştır. Benzer şekilde, 1975 yılında serbest ticaret bölgesinde yaklaşık olarak 800.000 kişinin istihdam edildiği, 1997 yılına gelindiğinde ise bu sayının 4.5 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. 2007 yılı başı itibarıyla, dünya genelinde 2700'den fazla serbest ticaret bölgesinin olduğu ve yaklaşık olarak 63 milyon kişinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir⁹. Ayrıca, Türkiye'de 2012 yılı itibarıyla var olan 19 serbest ticaret bölgesinde; 45.500 işçi, 6.935 büro personeli ve 1.608 diğer çalışan olmak üzere toplam 54.043 kişi istihdam edilmektedir¹⁰.

Serbest ticaret bölgesi, üye ülkeler arasında tarifeleri ve tarife dışı ticaret engellerini ortadan kaldıran, buna karşılık üye olmayan ülkelere ortak bir ticaret politikası uygulama zorunluluğu bulunmayan bölgeler şeklinde ifade edilebilir¹¹. Söz konusu bütünleşme türünde üretim faktörlerinin ülkeler arasında serbest dolaşımı ve üye ülkelerin ekonomi politikalarının uyumlaştırılması söz konusu değildir.

Serbest ticaret bölgeleri çok farklı sebeplerle kurulmuş olabilir. Bununla birlikte, serbest ticaret bölgelerinin genel özellikleri olduğu görülmektedir. Bu özellikleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz¹²;

Gelişmiş Altyapı: Serbest ticaret bölgeleri sınırsız olarak arazi, ofis alanı, lojistik hizmetleri, iş hizmetleri ve diğer benzeri tesisler gibi kaliteli altyapı hizmetleri sunmaktadır.

⁸ FATF. Financial Action Task Force. *Money Laundering vulnerabilities of Free Trade Zones*, Paris. 2010. s. 8. <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/45/47/44888058.pdf>. Erişim: 16.12.2012.

⁹ WEDC. Western Economic Diversification Canada, Overview of Free Trade Zones. <http://www.wd.gc.ca/eng/11140.asp>. Erişim: 11.12.2012.

¹⁰ DTM. http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA-D8D3-8566-4520EDCD58CAB995/sb_istihdam.pdf. Erişim: 14.12.2012.

¹¹ OECD. Insurance and Private Pensions Compendium For Emerging Economies, Insurance Committee Secretariat. 1991. s. 48. <http://www.oecd.org/dataoecd/47/40/1815350.pdf>. Erişim: 13.12.2012.

¹² WEDC. a.g.e.

Esnek Düzenlemeler (Mevzuat): Serbest ticaret bölgesinde kurulan şirketler daha az bürokrasi ve formalite ile modern bir gümrük erişimine sahiptirler. Serbest ticaret bölgelerinde işyerlerini güvence altına almak amacıyla gerekli izin ve uygulamaları elde etmek için tek bir kaynaktan, yani hizmet sağlayıcısından yardım alınabilmektedir. Ayrıca, serbest ticaret bölgesi içinde günlük faaliyet gösteren firmalar genellikle serbest ticaret bölgesi dışında ev sahibi ülke sınırları içerisinde yürürlükte bulunan kanunlara göre göreceli olarak daha esnek bir mevzuata sahiptirler.

Faydalı (Offshore) Konum: Firmalar genellikle ticari faaliyetlerini maliyetlerin düşük olduğu bölgelere taşımayı tercih etmektedir. Serbest ticaret bölgeleri firmalara bu avantajı sağlamaktadır.

İhracat Odaklılık: Serbest ticaret bölgeleri genellikle ev sahibi ülke dışındaki yabancı ülkelere gidecek mal üretmeye odaklı firmalara hitap etmektedir.

Teşvikler: Serbest ticaret bölgelerinde kurulan firmalar aşağıdaki cazip teşvik paketlerini seçebilir:

- Muafiyet ve/veya gümrük vergilerinin ertelenmesi,
- Yerel insan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdam amaçlı yardımlar,
- Muafiyet ve/veya satış vergilerinin ertelenmesi,
- Diğer vergi teşvikleri ve tatiller (örneğin, serbest ticaret bölgesi dışında ev sahibi ülkeye göre daha düşük kurumlar vergisi).

3.1.2- Çeşitli Serbest Ticaret Bölgeleri

Dünya ekonomisinde serbest ticaret bölgelerine AFTA, EFTA, GAFTA ve NAFTA'yı örnek olarak verebiliriz.

3.1.2.1- Asean Serbest Ticaret Anlaşmaları (AFTA)

Asean serbest ticaret bölgesi, Güney-Doğu Asya Ülkeleri Birliği arasında gerçekleştirilmiş, tarımsal ticareti de kapsayan çok taraflı bir ticaret anlaşmasıdır. Anlaşma 1992 Ocak ayında imzalanmıştır¹³.

Brunei Darüsselam Sultanlığı, Endonezya Cumhuriyeti, Malezya, Filipinler Cumhuriyeti, Singapur Cumhuriyeti ve Tayland Krallığı Asean serbest ticaret bölgesinin üyeleridir¹⁴.

3.1.2.2- Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)

Avrupa serbest ticaret bölgesi üye ülkeler arasında üretilen mallar üzerindeki tarifeleri ortadan kaldırmak amacıyla 1958 yılında kurulan bir serbest ticaret bölgesidir¹⁵.

Avrupa serbest ticaret birliği dört üye ülkenin yararına serbest ticaret ve ekonomik bütünleşmenin teşviki amacıyla kurulmuş hükümetler arası bir birliktir. İzlanda, Lihtenştayn, Norveç ve İsviçre Avrupa serbest ticaret birliği üyesi ülkelerdir¹⁶.

3.1.2.3- Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi (GAFTA)

Büyük Arap serbest ticaret bölgesi 1 Ocak 1998'den beri yürürlükte olan Ticareti Kolaylaştırma

¹³ OECD. Glossary Of Statistical Terms. 2007. s. 43. <http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>. Erişim: 12.12.2012.

¹⁴ AFTA. Asean Free Trade Agreements, Agreement On The Common Effective Preferential Tariff Scheme For The Asean Free Trade Area. S.1. <http://www.worldtradelaw.net/fta/agreements/afta.pdf>. Erişim: 12.12.2012.

¹⁵ OECD. 2007. a.g.e. s.268.

¹⁶ EFTA. The European Free Trade Association. <http://www.efta.int/about-efta/the-european-free-trade-association.aspx>. Erişim: 12.12.2012.

ve Geliştirme Anlaşmasını faaliyete geçirmek amacıyla yönetici program olarak Arap Birliği Sosyal ve Ekonomik Konseyi'nin bünyesinde ilan edilmiştir. Büyük Arap serbest ticaret bölgesinin Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen olmak üzere 17 tane üyesi bulunmaktadır¹⁷.

3.1.2.4- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)

1 Ocak 1994 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Meksika arasındaki Kuzey Amerika serbest ticaret anlaşması yürürlüğe girmiştir. Kuzey Amerika serbest ticaret anlaşması ile 17 trilyon değerinde mal ve hizmet üreten, 450 milyon insana istihdam olanağı sağlayan dünyadaki en büyük serbest ticaret bölgesi oluşmuştur. Anlaşma yürürlüğe girdiğinden beri ABD ve Kuzey Amerika serbest ticaret bölgesi ortakları arasındaki ticaret artmıştır¹⁸.

3.1.3- Serbest Ticaret Bölgelerinde Vergi Uygulamaları

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun 6. maddesinde serbest bölgelerdeki vergi uygulamalarına yönelik olarak açıklamalar yapılmıştır. Buna göre söz konusu maddede muafiyet ve teşvikler düzenlenmiştir. 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun Muafiyet ve Teşvikler başlıklı 6. maddesiyle yapılan düzenlemelerde;

“Serbest bölgelerin gümrük bölgesi dışında olduğu kabul edilmiştir, Bu bölgelerde gümrük ve kambiyo mükellefiyetine dair mevzuat hükümleri uygulanmaz, Kullanıcıların tutmak zorunda oldukları defterler ile düzenleyecekleri belgelere ilişkin olarak, 4.1.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanununun hükümlerine bağımlı olmaksızın düzenleme yapmaya Maliye Bakanlığı yetkilidir,

İşleticiler ve kullanıcılar yatırım ve üretim safhalarında Bakanlar Kurulunca belirlenecek vergi dışı teşviklerden yararlandırılabilir.” hükümlerine yer verilmiştir.

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu değişmeden önceki 6. maddesine göre; bu bölgelerde vergi, resim ve harç mükellefiyetlerine ilişkin mevzuat hükümlerinin uygulanmayacağı ve söz konusu bölgelerde elde edilen kazançların Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi halinde gelir ve kurumlar vergisinden muaf olacağı hükme bağlanmıştır. Bu kazançların gelir ve kurumlar vergisinden muaf olabilmesi için;

- Serbest bölgenin resmen açılmış olması,
- Kazancın serbest bölge sınırları içerisinde yapılan faaliyetler sonucu elde edilmesi,
- Yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişiler tarafından Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan serbest bölgelerde faaliyette bulunma ruhsatının alınması,
- Mal ve hizmet bedellerinin döviz ile ödenmiş olması ve dövizlerin Türkiye'nin diğer yerlerine getirildiğinin kambiyo mevzuatına göre belgelendirilmesi gerekmektedir.

Aksi durumda bu şartları taşımayan kazanç ve iratların, 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu'nun

¹⁷ GAFTA. The Greater Arab Free Trade Area, The Egyptian Center for Studies of Export & Import. www.ecsei-eg.com/GAFTA.pdf. Erişim: 13.12.2012.

¹⁸ NAFTA. North America Free Trade Agreement. <http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/north-american-free-trade-agreement-nafta>. Erişim: 11.12.2012.

6. maddesinde hüküm altına alınmış olan gelir ve kurumlar vergisi muafiyetinden yararlanması söz konusu değildir. Bu şartları taşıyan gerçek kişilerin elde etmiş olduğu kazançlar gelir vergisinden, tüzel kişilerin kazançları ise kurumlar vergisinden muaf tutulmaktaydı¹⁹.

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 16. maddesinin c bendine göre ise, serbest bölge hükümlerinin uygulandığı mal ve hizmetler, ithalat istisnası kapsamında değerlendirilerek vergiden muaf tutulmuştur.

Serbest bölgelerde faaliyette bulunan firmaların işlemleri de Özel Tüketim Vergisinden (ÖTV) istisnadır. Bu sebeple serbest bölgelerdeki işlemleri nedeniyle ÖTV mükellefiyeti tesis ettirmelerine ve beyanname vermelerine gerek bulunmamaktadır²⁰.

5810 sayılı kanunun²¹ 7. maddesine göre, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin gerçekleştiği tarihi içeren yılın vergilendirme dönemi sonuna kadar mükelleflerin serbest bölgelerde üretim/imalat faaliyetlerinde bulunmaları sonucu elde ettikleri kazançlar gelir ve kurumlar vergisinden muaftır. Bununla birlikte bu bölgelerde üretilen ürünlerin FOB²² bedelinin en az % 85'ini yurt dışına ihraç eden mükelleflerin çalıştırdıkları personele ödedikleri ücretler gelir vergisinden muaftır. Ayrıca serbest bölgelerde gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili olarak yapılan işlemler ve düzenlenen kağıtlar damga vergisi ve harçlardan muaftır.

3.2- Gümrük Birliği

İç pazarın temel taşlarından birisi gümrük birliğidir. Gümrük birliği, üçüncü ülke menşeli malların üzerinde mutabık kalınan kurallara uygun olarak dolaşımının serbestleşmesi ve böylece iç pazarda malların serbestçe hareket etmesini sağlayarak sınırların ortadan kalktığı bir iç pazarın işlevsel hale gelmesine imkan tanır. Ayrıca gümrük birliği, iki taraflı ve çok taraflı ticaret anlaşmalarının uygulanması, vergilerin toplanması ile ticaret önlemleri, ambargolar ve diğer kısıtlamaları uygulayarak ortak ticaret politikasının uygulanması görevini yerine getirmektedir. Ek olarak, gümrük birliğinin tedarik zincirinin güvenliğine katkıda bulunma, terörizm ve uluslararası suçlarla mücadele ve fikri mülkiyet haklarının uygulanmasının güvenliğine katkıda bulunma gibi koruyucu işlevleri bulunmaktadır²³.

3.2.1- Genel Olarak Gümrük Birliği

Gümrük birliği, bölgesel ekonomik bütünleşme oluşturma yöntemlerinin en önemlilerinden birisidir²⁴. En temel anlamıyla gümrük birliği, üye ülkelere ortak bir tarife uygulayan, buna karşılık üye

¹⁹ Tekin, Cem. 5084 Sayılı Kanunla Serbest Bölgeler Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler-I. Yaklaşım Dergisi. 2004. Sayı: 136. s. 136.

²⁰ Organ, İbrahim. Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Serbest Bölge Uygulamalarının Karşılaştırılması. Vergi Dünyası Dergisi, 2003. Sayı: 266. s. 154.

²¹ 12 Mart 2008 tarih ve 27065 sayılı karar ile kabul edilen 5810 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile Gümrük Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

²² FOB Bedeli: Alıcı ile satıcı arasında, alıcının belli bir limanda gemi üzerinde satışa konu malı teslim fiyatıdır (Seviğ, 2009).

²³ European Commission, Budget for Europe 2020 – Customs Union and Taxation. <http://www.policies.eu.org/?cat=28>. Erişim: 12.12.2012.

²⁴ McDonald, F. ve Dearden, S.. European Economic Integration, Longman House, Burnt Mill, Harlow, Essex CM20 2JE, England. 1992. s.1.

olmayan ülkelere farklı ticaret politikası uygulayan serbest bir ticaret bölgesidir²⁵.

Gümrük birliği, ticarete iç engellerin kaldırılmasına ve buna ek olarak ülkelerin kendi dış ticaret politikalarının uyumlaştırılmasını gerektiren bir serbest ticaret bölgesi üzerine kurulmuştur. Bu, üçüncü taraf ülkelerden bölgeye giren ürünler üzerinde ortak bir dış tarifenin getirilmesinin yanı sıra anti-damping ve denetim önlemlerinin alınması gibi ortak ticaret politikalarının oluşturulmasını da içermektedir²⁶.

Türkiye, 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Ankara Anlaşması olarak bilinen bir ortaklık anlaşması imzalamıştır. Anlaşmaya göre, Türkiye'nin Avrupa Birliği Ortak Pazarı'na, kurulacak bir gümrük birliği vasıtasıyla kademeli olarak katılımı için aşağıda belirtilen üç aşama öngörülmektedir²⁷:

- Hazırlık aşaması (1964-1970),
- Geçiş (1973-1995),
- Nihai aşama (1996'dan tam ekonomik bütünleşmeye kadar).

1973 yılında hazırlık aşamasının sonuna gelindiğinde, iki taraf arasında gümrük vergilerinin kaldırılmasını amaçlayan bir Ek Protokol kabul edilmiştir. Bu protokole göre Avrupa Birliği, Türk kökenli sanayi malları üzerindeki gümrük vergilerini geçiş döneminin en başından itibaren kaldırırken, Türkiye'nin Avrupa Birliği sanayi malları üzerindeki gümrük vergilerini kaldırması kademeli olarak gerçekleşecekti. Türkiye'ye gümrük birliğinin uygulanmaya konmasını tamamlaması için 22 yıllık bir süre öngörülmüştü. 1995 yılında, geçiş döneminin tamamlanmasından sonra, Gümrük Birliği Kararı kabul edilerek Türkiye, Avrupa Birliği sanayi mallarına uygulanan gümrük vergilerini kaldırmıştır. 1996 yılı başından beri faaliyette olan Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki gümrük birliği Türkiye'nin birliğe üye olmadan bu bütünleşmenin içine giren ilk ve tek ülke olması açısından benzersiz bir örnek sunmaktadır²⁸.

3.2.2- Gümrük Birliği'nin Kapsamı

Türkiye ile Avrupa Birliği'nin kurallarını belirleyen ve 6 Mart 1995 tarihinde kabul edilen 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) aşağıdaki hükümleri içermektedir;

- Malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası (Gümrük vergilerinin ve eş etkili vergi ve resimlerin kaldırılması, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili önlemlerin kaldırılması, ortak gümrük tarifesı ve tercihli tarife politikaları),
- Yasaların yakınlaştırılması (Fikri, sınai ve ticari mülkiyetin korunması, rekabet, ticari korunma araçları, kamu alımları, dolaylı ve dolaysız vergiler),
- Kurumsal hükümler (Avrupa Topluluğu-Türkiye Gümrük Birliği Ortak Komitesi, korunma önlemleri, danışma ve karar usulleri, uyuşmazlıkların çözümü),
- Topluluğun tercihli gümrük rejimlerine uyum sağlanması,
- Türkiye'nin ortak tarım politikasına uyumu (Topluluk ile Türkiye arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması).

²⁵ OECD. Glossary of Statistical Terms, 2008. s. 117. <http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>. Erişim: 13.12.2012.

²⁶ Holden. (2003). a.g.m.

²⁷ Gümrük Birliği. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. <http://www.avrupa.info.tr/tr/ab-ve-tuerkiye/guemruek-birligi.html>. Erişim: 11.12.2012.

²⁸ Gümrük Birliği. a.g.m.

Topluluk ile Türkiye arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanmasına yönelik Türkiye'nin ortak tarım politikasına uyum konusunda ilk olarak mevzuat açısından uyum çalışması yapması gerekmektedir. Ortak tarım politikasına uyumun; uyumlaştırılacak tarım ürünlerinin belirlenmesi, destekleme düzeyinin belirlenmesi ve ortak tarım politikasına uyum mekanizması ile ortak bir fonun oluşumu gibi unsurları içermesi gerekmektedir²⁹.

3.2.3- Gümrük Birliğinde Vergi Uygulamaları

Roma Anlaşması'nın 9. maddesinde "Avrupa Birliği (AB) mal alışverişlerinin tümünü kapsayan ve üye devletler arasında ithalat ve ihracatta alınan gümrük vergileri ile eş etkili bütün yükümlülükleri yasaklayan ve üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerde ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasına dayanan bir gümrük birliği üzerine kurulmuştur" denmektedir. Bu hükümle, birlik içerisinde malların serbest dolaşımını olumsuz yönde etkileyen gümrük vergileri ile eş etkili diğer vergilerin kaldırılması amaçlanmıştır³⁰. Diğer bir ifadeyle, gümrük birliğinde, üye ülkeler gümrük vergileri ve eş etkili vergiler yönünden vergilendirme yetkilerini birbirlerine karşı kullanmaktan vazgeçerler; aralarında dış ticarete engel olan vergi farklılıklarını kaldırır. Buna göre üye ülkelerin vergilendirme yetkileri ürünlerin serbest dolaşımını sağlayacak şekilde sınırlandırılır. Üye olmayan ülkelere karşı uygulanacak ortak gümrük tarifesinin belirlenmesi konusundaki yetkilerini birliğe devrederler³¹.

Avrupa Topluluğu Kurucu Anlaşması'nın 90. maddesinde "Hiçbir üye devlet diğer üye ülkelerin ürünlerine, yerli ürünlere uygulanan daha yüksek doğrudan ya da dolaylı vergi koyamaz" hükmü yer almaktadır. Aynı maddenin ikinci paragrafı, bir üye devletin kendi yerli ürününü dolaylı olarak koruyacak şekilde diğer üye devletin ürünlerine yönelik bir iç vergilendirme uygulaması getirmesini de yasaklamaktadır. Söz konusu anlaşmanın 93. maddesinde ise, iç pazarın kurulması ve işleyişi için gerekli olması halinde, konseyin özel tüketim vergisi, işlem vergisi ve diğer dolaylı vergilerle ilgili mevzuat uyumlaştırmasına ilişkin düzenlemeler kabul edebileceği belirtilmektedir³².

1/95 sayılı OKK uyarınca, Türkiye-AB Gümrük Birliği, Gümrük sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamaktadır. Bu doğrultuda, anılan ürünlerde, taraflar arasında ithalat ve ihracatta gümrük vergileri ile eş etkili vergilerin, miktar kısıtlamalarının ve eş etkili tedbirlerin kaldırılması öngörülmektedir.

3.3- Ortak Pazar

Gümrük birliği, üye ülkeler arasında ticarete konu olan mallar üzerinden herhangi bir vergi almaz. Buna karşılık birlik üyesi olmayan diğer ülkeler ile gerçekleşen ticari faaliyetlere konu olan mallar üzerinden ortak bir dış tarifenin uygulanmasını gerektirir. Bu ortak dış tarife uygulaması, serbest ticaret bölgesini gümrük birliğinden ayıran en önemli özelliklerden birisidir. Ortak pazarda gümrük birliğine ek olarak, üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımı mümkündür³³.

²⁹ İKV. Gümrük Birliği Antlaşması'nda İşlenmiş Tarım Ürünleri, İstanbul. 2004.

³⁰ Ayanoglu, Veyzel. Avrupa Birliği ve Türk Vergi Sisteminin Birlik Modeline Uyumlu I. Vergi Dünyası Dergisi. 1995. Sayı: 171. s. 52.

³¹ Çağan, Nami. Türk Anayasası Açısından Vergilendirme Yetkisi, Anayasa Yargı Sempozyumu, Anayasa Mahkemesi Yayınları No:4, Ankara. 1984. s. 235.

³² Pehlivan, Osman. Öz, Ersan. Uluslararası Vergilendirme, Derya Kitabevi, Trabzon. 2011. s. 27.

³³ Wooton, Ian. Towards A Common Market: Factor Mobility In A Customs Union. The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economie. Vol. 21. No. 3. 1988. s.526.

3.3.1- Genel Olarak Ortak Pazar

Uygulamada ortak pazar terimi ilk defa 1956 tarihli Spaak Raporu'nda yer almış ve Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi ile sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Türkçe de, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortak pazar da denilmektedir³⁴.

Ortak pazar, emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımına imkan veren bir gümrük birliğidir³⁵. Ortak pazar ekonomik bütünleşmelerin en ileri aşamalarından birisidir.

Ortak pazar ekonomik bütünleşme yönünde büyük bir adımdır. Gümrük birliği özelliklerine sahip olmasına ek olarak ortak pazar, söz konusu bölgede insan, sermaye ve diğer kaynakların hareketliliğinin önündeki bütün engelleri kaldıran ve üye olmayan ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı bütünleşme türüdür³⁶. Ortak pazar aşamasında; üye ülkeler arasında her türlü sınır kontrollerinin kaldırılması, çalışma ve oturma izni anlaşmalarının yapılması, göçlerin denetimi ve sığınma talepleri konusunda politikalarda uyumlaştırma sağlanması, özellikle dolaylı vergilerin uyumlaştırılması, mali hizmetlerin serbestleştirilmesi, ulaşım ve telekomünikasyon gibi kamusal hizmet alanlarının açılması, banka ve sigorta işlemlerinin uyumlaştırılması, para ve benzeri işlemlerin serbestleştirilmesi gibi söz konusu engelleri kaldırıcı çeşitli önlemler yürürlüğe girer³⁷.

Ortak bir pazarın kurulması, genellikle bazı alanlarda politikaların uyumlaştırılmasını gerektirmektedir. Emegın serbest dolaşımı, örneğın, işçilerin nitelikleri ve çalışma belgeleri üzerinde anlaşma gerektirmektedir. Ortak pazar da genellikle, üye ülkelerin uyguladığı politikaların diğer üye ülkeler üzerindeki etkileri ve bölge içindeki artan ekonomik bağımlılık sebebiyle maliye ve para politikaları geniş ölçüde yakınlaşmaktadır³⁸.

3.3.2- Çeşitli Ortak Pazarlar

Dünya ekonomisinde var olan ortak pazarlara; CARICOM, COMESA ve MERCOSUR'u örnek olarak verebiliriz.

3.3.2.1- Karayip Ortak Pazarı (CARICOM)

Karayip ülkeleri, kendi bölgelerine yönelik olarak, Karayip ortak pazarı oluşturmak amacıyla 1973 yılında Chaguaramas Anlaşmasını imzalamıştır³⁹. CARICOM'nın Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Dominik, Grenada, Guyana, Haiti, Jamaika, Montserrat, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent, Surinam ve Trinidad ve Tobago olmak üzere geçerli 15 tane üyesi bulunmaktadır. Ek olarak, Anguilla, Bermuda, İngiliz Virgin Adaları, Cayman Adaları ve Turks ve Caicos adaları olmak üzere CARICOM'un beş ortak üyesi bulunmaktadır⁴⁰.

³⁴ Karluk. (1996). a.g.m. s. 25.

³⁵ OECD. (2008). a.g.e. s.85.

³⁶ Holden. (2003). a.g.m.

³⁷ Yıldız Tokatlıoğlu, Mircan. Avrupa Birliği'nde Maliye Politikası ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul. 2004. s.11-12.

³⁸ Holden. (2003). a.g.m.

³⁹ UNTACD. (2006). a.g.e. s.18.

⁴⁰ CARICOM. Caribbean Community and Common Market. <http://www.tradeind.gov.tt/Portals/0/Documents/Trade%20Directorate/CARICOM%20Introduction.pdf>. Erişim: 14.12.2012.

3.3.2.2- Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)

COMESA, 1981 yılının başlarında var olan eski Tercihli Ticaret Alanı yerine 1994 yılının Aralık ayında faaliyete başlamıştır⁴¹.

COMESA, yaklaşık olarak 390 milyon nüfusu olan ve 19 üyesi bulunan Afrika'nın en büyük bölgesel ekonomik örgütüdür. COMESA'nın 14 üye ülke ile bir serbest ticaret bölgesi vardır ve 2009 yılında gümrük birliğini kurmaya başlamıştır. COMESA'nın; Burundi, Komor Adaları, Kongo, Cibuti, Mısır, Eritrea, Etiyopya, Kenya, Libya, Madagaskar, Malawi, Morityus, Ruanda, Seyşel Adaları, Sudan, Swaziland, Uganda, Zambiya, Zimbabve olmak üzere 19 üye ülkesi bulunmaktadır⁴².

3.3.2.3- Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR)

MERCOSUR, Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay arasında tarımsal ticareti de kapsayan çok taraflı bir anlaşmadır⁴³. 26 Mart 1991 yılında Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay tarafından Asuncion Anlaşması imzalanmıştır. Ancak MERCOSUR aktif olarak 1 Ocak 1995 yılında faaliyete başlamıştır. Asuncion Anlaşması sürecinin son aşamasında ortak bir dış tarife ile ortak pazar oluşturulması öngörülmüştür. Malların dolaşımı amacıyla özel haklar ve tarife dışı kısıtlamalar aşama aşama kaldırılmıştır. Teknik normlar ve sağlık düzenlemeleri standartlaştırılmış ve bütünleşme süreci tamamlandığında hizmet trafiği, sermaye ve işçilik tamamıyla sınırsız bir hale gelmiştir⁴⁴.

3.3.3- Ortak Pazarda Vergi Uygulamaları

Ortak pazarda üye ülkelerin vergilendirme yetkileri, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlamak amacıyla sınırlandırılmaktadır. Ancak üye ülkelerin vergilendirme yetkileri sınırlandırılmakla birlikte, mali egemenliklerini korumaları sağlanmıştır⁴⁵. Ayrıca ortak pazarda üye ülkeler arasında gümrük duvarları tamamen kalkmakta ve üçüncü ülkelere karşı ortak bir dış tarife uygulamaktadır.

En önemli amacı ortak bir pazar aracılığıyla üye ülkelerin ekonomi politikalarını birbirine yakınlaştırmak ve refah düzeyini artırmak olan Avrupa Birliği, ortak pazarın en belirgin ve gelişmiş örneğidir. Avrupa Birliği'nin vergilendirmeye yönelik en önemli kararı, birlik üyesi ülkelerin vergi sistemlerindeki farklılıkların giderilerek, ülkelerin vergi sistemlerinin uyumlaştırılmasıdır⁴⁶.

O halde sağlıklı bir ortak pazar, üye ülkelerdeki farklı vergilerin birbirine yakınlaştırılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Uyumlaştırma, vergilerin yapısının yanı sıra oranlarını da kapsamaktadır. Ancak vergi uyumlaştırması ile amaçlanan, üye ülkelerin vergi sistemlerinin mutlak suretle uyumlaştırılması veya aynı hale getirilmesi değildir. Uyumlaştırma, Roma Anlaşması'nın 99. maddesinde belirtildiği üzere "...iç pazarın kurulması ve işleyişinin sağlanması için gerekli olduğu ölçüde ..." yapılacaktır⁴⁷.

⁴¹ RECs, Regional Economic Communities, *Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA)*. COMESA's Priorities and Objectives. <http://www.africa-union.org/root/au/recs/comesa.htm>. Erişim: 15.12.2012.

⁴² COMESA. *Common Market for Eastern and Southern Africa*. <http://www.ustr.gov/countries-regions/africa/regional-econo14.03.2012.mic-communities-rec/common-market-eastern-and-southern-africa-comesa>. Erişim: 15.12.2012.

⁴³ OECD. (2008). a.g.e. s. 85.

⁴⁴ De Castro, Portela, M. S. *The Common Market of the South- Mercosur*, FITIM Seminar, Kanada. 2006. s.1.

⁴⁵ Çağan. (1984). a.g.e. s. 237.

⁴⁶ Pehlivan ve Öz. (2011). a.g.e. s. 23-24.

⁴⁷ Okumuş, Semi. ve Erdel Veyssel. *Avrupa Birliği'nde Dolaysız Vergilerin Uyumlaştırılması Çalışmaları*. Yaklaşım Dergisi. 2002. <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2002053114.htm>. Erişim: 16.12.2012.

3.4- Ekonomik Birlik

Ekonomik bütünleşmelerin en derin hali olan ekonomik birlik, ortak pazara ek olarak bir dizi politikaların uyumunu gerektirmektedir. Ekonomik birlikte, para ve maliye politikalarının uyumlaştırılmasının yanı sıra, işgücü piyasası, bölgesel kalkınma, ulaşım ve sanayi politikalarının da uyumu gerekmektedir. Bütün ülkeler aynı ekonomik alanı kullanacakları için, ekonomik alandaki farklı politikaların uygulanması birliğe zarar verecektir. Ekonomik birlik genellikle ortak bir para birimi ve birleştirilmiş para politikasının kullanılmasını gerektirmektedir. Kur belirsizliklerini ortadan kaldırmak, ticaretin gereksiz yere olumsuz kur düşüncelerinden etkilenmesini engelleyerek, ekonomik açıdan verimliliği artıracak ve ekonomik birliğin işleyişini geliştirecektir⁴⁸.

3.4.1- Genel Olarak Ekonomik Birlik

Ekonomik birlikte, ortak pazara ek olarak bazı ekonomi politikalarının, özellikle makroekonomik ve düzenleyici politikaların uyumlaştırılması gerekmektedir. Ekonomik birliğe örnek olarak Avrupa Birliği'ni gösterebiliriz⁴⁹.

Ekonomik birlikte, ortak pazardan daha ileri düzeyde bir bütünleşme amaçlanır. Birliğe dahil olan üye devletler, kendi aralarında her türlü gümrük vergisini ve serbest ticareti önleyici teknik ve idari engelleri kaldırmak, üçüncü ülkelere karşı ortak bir dış ticaret politikası izlemenin yanında, ulusal ekonomi politikalarını da birbirine yakınlaştırmak amacını güderler⁵⁰. Diğer bir ifadeyle, ekonomik birlikte; ortak pazara ilave olarak üye ülkeler arasında ortak para, maliye ve sosyal politikaların yanı sıra kuruluşlarında uyumlaştırılması gerekmektedir.

Bir ekonomik birliğin kurulması için gerekli temel noktaları şu şekilde sıralayabiliriz⁵¹;

- Ortak bir pazar oluşturmak,
- İş gücü dolaşımının serbest olması,
- Üye ülkeler arasında para politikalarının uyumlaştırılması,
- Ekonomik alanın en iyi şekilde yönetilmesi amacıyla maliye politikalarının koordinasyonu,
- Ticaret politikalarının uyumlaştırılması,
- Ortak ekonomik alan içinde rekabeti düzenleyen ve teşvik eden kuralların oluşturulması.

3.4.2- Çeşitli Ekonomik Birlikler

Dünya ekonomisinde var olan ekonomik birliklere; Benelüks Ekonomik Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Birliği'ni örnek olarak verebiliriz.

3.4.2.1- Benelüks Ekonomik Birliği

Belçika, Lüksemburg ve Hollanda arasında kurulan ve kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımına imkan sağlayan bir ekonomik birliktir. Bu birliğin⁵²;

⁴⁸ Holden. (2003). a.g.m.

⁴⁹ OECD. (2008). a.g.e. s. 160.

⁵⁰ Pehlivan ve Öz. (2011). a.g.e. s. 24-25.

⁵¹ OECS, Organisation of Eastern Caribbean States. Economic Union Treaty Frequently Asked Questions, St. Lucia. 2008. s.9-10.

⁵² The Benelux Economic Union. Treaty Establishing The Benelux Economic Union. http://www.benelux.int/pdf/pdf_en/rgm/rgm_unieverdrag.pdf. Erişim: 15.12.2012.

- Ekonomik, mali ve sosyal politikaların koordinasyonu,
- Üçüncü ülkelerle olan ekonomik ilişkiler ve bunlarla ilgili olarak yapılan ödemelerde ortak bir politika izlenmesi gibi amaçları bulunmaktadır.

3.4.2.2- Avrasya Ekonomik Topluluğu

Avrasya ekonomik topluluğu, üye ülkelere ortak gümrük alanı, ortak bir dış ekonomi politikası, gümrük tarifesi, fiyatlar ve ortak pazarın işleyişine yönelik diğer öğeleri oluşturmayı hedefleyen uluslararası ekonomik bir kuruluştur. Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Özbekistan Avrasya ekonomik topluluğu üyesi ülkelerdir. Avrasya ekonomik topluluğu kuruluş anlaşması 10 Ekim 2000 yılında Astana'da imzalanmıştır. Topluluğun başlıca görevleri şunlardır⁵³;

- Her **açıdan serbest ticaret rejimi** ve ortak bir gümrük tarifesinin oluşturulması ile tarife **dışı önlemlerin düzenlenmesinin** sağlanması,
- Mal ve hizmet ticaretine yönelik ortak kuralların belirlenmesi ve dış piyasalara erişimin sağlanması,
- Döviz kontrollerine yönelik ortak bir yöntemin belirlenmesi,
- Ekonomik ve sosyal kalkınamaya yönelik ortak programlar uygulamak,
- Üretim ve girişim faaliyetlerine yönelik eşit koşulların temininin sağlanması,
- Ulaşım hizmetleri ve ortak bir ulaşım sistemi için ortak pazarın oluşturulması,
- Ortak bir enerji hizmetleri piyasasının oluşturulması,
- Topluluk üyesi ülke vatandaşlarına verilen eğitim ve sağlık yardımı alma haklarının eşit olmasının sağlanması,
- Ulusal mevzuatın yakınlaştırılması ve uyumlaştırılmasının sağlanması,
- Topluluk içinde ortak bir yasal alan tesis etmek amacıyla topluluk üyesi ülkelerin hukuk sistemlerinin koordinasyonunun sağlanması.

3.4.2.3- Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği aşamalar aşağıda kronolojik sıralama ile gösterilmektedir.

3.4.2.3.1- Huzurlu Avrupa - İşbirliğinin Başlangıcı (1945-1959 Dönemi)

Avrupa Birliği, İkinci Dünya Savaşı döneminde komşu ülkeler arasındaki kanlı savaşların sona erdirilmesi amacıyla kurulmuştur. 1950 yılından itibaren, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu bünyesinde ekonomik ve siyasi açıdan kalıcı barışı güvence altına almak amacıyla Avrupa ülkeleri birleşmeye başlamıştır. Avrupa Birliği; Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda olmak üzere altı ülke tarafından kurulmuştur. 1950'li yıllarda doğu ile batı arasında soğuk savaş hakimdi. Macaristan'da komünist rejime karşı protestolar, 1956 yılında Sovyet tankları tarafından bastırılmış ve ertesi yıl 1957'de Sovyetler Birliği uzay yarışında liderliği ele alırken, ilk insan yapımı uydu olan Sputnik 1 uza-ya gönderilmiştir. Ayrıca 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu veya "ortak pazarı'nı" oluşturan Roma anlaşması imzalanmıştır⁵⁴.

⁵³ Eurasian Economic Community. <http://www.mfa.am/en/international-organisations/EurAsEC/>. Erişim: 13.12.2012.

⁵⁴ European Union. The History of the European Union. http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_en.htm. Erişim: 12.12.2012.

3.4.2.3.2- Hareketli Altmışlar - Ekonomik Büyüme Dönemi (1960-1969 Dönemi)

1960'lar gençlerden oluşan büyük kalabalıkları kendisine çeken ve kültürel bir devrimin canlanmasına yardımcı olan Beatles gibi gruplarla "Gençlik Kültürü"nü ortaya çıkarmıştır. Bu dönem ekonomi açısından; Avrupa Birliği ülkelerinin kendi aralarında yaptıkları ticarete gümrük vergilerinin durdurulmasına yardımcı olan olumlu bir dönemdir. Üye ülkeler, gıda üretiminin, özellikle üretim fazlası tarımsal ürün üretiminin kontrol altına alınmasını kabul etmişlerdir. Paris'te 1968 yılının Mayıs ayında öğrenci ayaklanmaları doruk noktasına ulaşmış ve "68 kuşağı" ile bağlantılı olarak toplumda ve davranışlarda birçok değişiklik meydana gelmiştir⁵⁵.

3.4.2.3.3- Büyüyen Bir Topluluk - İlk Genişleme (1970-1979 Dönemi)

Danimarka, İrlanda ve İngiltere 1 Ocak 1973'te Avrupa Birliği'ne katılmıştır ve birliğe üye olan ülke sayısı 9'a yükselmiştir. Ekim 1973'teki Arap-İsrail savaşı Avrupa'da enerji krizine ve ekonomik problemlere sebep olmuştur. Avrupa'da son muhafazakar diktatörlükler 1974 yılında Portekiz'de Salazar rejiminin devrilmesi ve 1975'te İspanya'da General Franco'nun ölümü ile son bulmuştur. Avrupa Birliği bölgesel politikası, yoksul bölgelerde iş alanları ve altyapı tesisleri oluşturmak amacıyla büyük meblağların aktarılması ile başlamıştır. O dönemde Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin üzerindeki etkisini artırmış ve 1979 yılında ilk kez bütün vatandaşlar parlamentoya doğrudan üye seçmişlerdir⁵⁶.

3.4.2.3.4- Avrupa'nın Değişen Yüzü - Berlin Duvarı'nın Yıkılışı (1980-1989 Dönemi)

Polonya ticaret birliği, Solidarność (Bağımsız Özyönetimli Dayanışma Sendikası) ve Solidarność lideri Lech Walesa, 1980 yazında Gdansk tersanesindeki grev sonrasında dünya ve Avrupa çapında herkes tarafından bilinmeye başlamıştır. 1981 yılında Yunanistan, Avrupa Birliği'nin 10. üyesi, izleyen 5 yıl içinde de İspanya ve Portekiz Avrupa Birliği'ne üye olmuştur. 1986 yılında Avrupa Tek Senedi imzalanmıştır. Bu anlaşma, Avrupa Birliği'nin sınır ötesi ticaretinde yaşanan serbest dolaşım sorunlarını çözmeyi amaçlayan, geniş kapsamlı 6 yıllık program için temel oluşturmuş ve böylece "ortak pazar" kurulmuştur. 9 Kasım 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması ve Doğu ile Batı Almanya arasındaki sınırın 28 yıldır ilk kez açılmasıyla birlikte büyük bir siyasi kargaşa ortamı oluşmuş ve bu durum Ekim 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın yeniden birleşmesine sebep olmuştur⁵⁷.

3.4.2.3.5- Sınırları Olmayan Bir Avrupa (1990-1999 Dönemi)

Orta ve Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesiyle birlikte, Avrupalılar birbirleriyle yakın komşu olmaya başlamıştır. 1993 yılında malların, hizmetlerin, insanların ve paranın dolaşım serbestliğinin sağlanmasıyla ortak pazarın oluşumu tamamlanmıştır. 1993 yılında "Maastricht" Anlaşması, 1999 yılında ise Amsterdam Anlaşması imzalanmıştır. 1995 yılında Avrupa Birliği, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in üye olmasıyla birlikte üye sayısını artırmıştır. İnsanların sınırlarda pasaport kontrolüne gerek kalmadan seyahat edebilmelerini sağlayacak olan "Schengen" Anlaşması adını Lüksemburg'da küçük bir köyden almıştır. Milyonlarca genç Avrupa Birliği'nin desteğiyle diğer ülkelerde çalışmaya başlamıştır. Daha fazla insanın cep telefonu ve internet kullanmaya başlamasıyla birlikte iletişim daha kolay bir hale gelmiştir⁵⁸.

⁵⁵ European Union. a.g.e.

⁵⁶ European Union. a.g.e.

⁵⁷ European Union. a.g.e.

⁵⁸ European Union. a.g.e.

3.4.2.3.6- Birliğin Daha Fazla Genişlemesi İçin 10 Yıl (2000-Bugün)

Kaçırılan yolcu uçaklarının New York ve Washington'da binalara çarpmasından sonra 11 Eylül 2001 tarihi "Terörle Savaş" ile eş anlamlı hale gelmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri suçla mücadeleye yönelik olarak birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmaya ve ortak çalışmaya başlamıştır. Doğu ve Batı Avrupa arasındaki siyasi anlaşmazlığın 2004 yılında 10 yeni ülkenin Avrupa Birliği'ne üye olmasıyla ortadan kalkmaya başladığı görülmektedir. 2007 yılında doğu Avrupa'dan iki ülke daha Avrupa Birliği'ne üye olmuştur. Bulgaristan ve Romanya ile birlikte Avrupa Birliği'ne üye olan ülke sayısı 27'ye yükselmiştir. 13 Aralık 2007 tarihinde 27 Avrupa Birliği ülkesi Lizbon Anlaşması'nı imzalayarak önceki anlaşmalar üzerinde değişiklikler yapmıştır. Bu, Avrupa Birliği'nin daha demokratik, etkin ve şeffaf bir hale getirilmesi ile güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma gibi küresel sorunlarla mücadele edebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği Konseyi 12 Şubat 2008 tarihinde Hırvatistan ile revize edilmiş bir katılım ortaklığını kabul etmiştir. 15 Nisan 2008'de Avrupa Birliği ile Karadağ arasında ikili bir katılım anlaşması imzalanmıştır. 19 Aralık 2009 tarihinde Kopenhag İklim Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma gelecekte dünya çapında kabul görececek bir anlaşma olması düşünüldükçe imzalanmış olmasına rağmen anlaşmanın hiçbir bağlayıcı yönü bulunmamaktadır⁵⁹.

Günümüzde Avrupa Birliği üyesi 28 ülke bulunmaktadır. Ayrıca Makedonya Cumhuriyeti, İzlanda, Karadağ, Sırbistan ve Türkiye olmak üzere 6 ülke de adaylık statüsündedir. Tablo 4'te Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve üyelik tarihleri gösterilmektedir.

Tablo 4: Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler

Sıra No	Ülke Adı	Üyelik Tarihi	Sıra No	Ülke Adı	Üyelik Tarihi
1	Belçika	1952	15	İsveç	1995
2	Fransa	1952	16	Kıbrıs	2004
3	Almanya	1952	17	Çek Cumhuriyeti	2004
4	İtalya	1952	18	Estonya	2004
5	Lüksemburg	1952	19	Macaristan	2004
6	Hollanda	1952	20	Letonya	2004
7	Danimarka	1973	21	Litvanya	2004
8	İrlanda	1973	22	Malta	2004
9	İngiltere	1973	23	Polonya	2004
10	Yunanistan	1981	24	Slovakya	2004
11	Portekiz	1986	25	Slovenya	2004
12	İspanya	1986	26	Bulgaristan	2007
13	Avusturya	1995	27	Romanya	2007
14	Finlandiya	1995	28	Hırvatistan	2008

Kaynak: European Union, <http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm>, (16.12.2012).

⁵⁹ European Union. a.g.e.

3.4.3- Ekonomik Birlikte Vergi Uygulamaları

Ekonomik bütünleşmenin son aşaması ekonomik birliktir. Ekonomik birlik, birliğe üye ülke ekonomilerinin tam olarak birleştirilmesidir. Ekonomik birliğin ön koşulları gümrük birliği ve ortak pazardır. Bununla birlikte ekonomik, parasal ve sosyal politikalar ile kurumların birleştirilmesi de ekonomik birliğin ön koşullarını oluşturmaktadır. Ekonomi politikaları içerisinde vergi politikaları da yer almakta dolayısıyla ekonomik birliğe katılacak ülkelerin vergilendirme yetkilerinde önemli kısıtlamalar olmaktadır⁶⁰. Diğer bir ifadeyle, ekonomik birlikte üye ülkeler arasında gümrük vergileri kaldırılarak serbest dolaşım sağlanmıştır. Birlik üyesi ülkeler, üçüncü ülkelere karşı ortak bir dış tarife uygulamaktadır. Ayrıca üye ülkeler, ekonomi politikalarını da birbirine yakınlaştırmaktadır. Ortak dış tarife Avrupa Birliği'nin temel özelliklerinden birisidir.

Ortak dış tarifenin amacı; üçüncü ülkelere ithal edilen ürünler için tek tip gümrük vergileri uygulamaktır. Ortak dış tarife araçları olarak anti-damping, anti-sübvansiyon politikası, ticaret engelleri yönetmeliği ve koruyucu önlemleri gösterebiliriz. Anti-damping politikası, iç piyasadaki benzer ürünlere uygulanan fiyatlardan daha düşük fiyatlarla ihraç edilen ürünlere karşı uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Anti-sübvansiyon politikası ise, üçüncü ülke menşeli ürünlere uygulanan sübvansiyonlar ile fiyatların yapay olarak düşürülerek ithal edilmesini önlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca, Avrupa Birliği koruyucu önlemler olarak ithalatı sınırlayabilir. Söz konusu koruyucu önlemler adil olmalı, yani ayrımcılığa sebebiyet vermemeli, ürünlerin menşesini göz önünde bulundurmaksızın ithal edilen tüm ürünlere uygulanmalıdır.⁶¹

4- SONUÇ

Küreselleşmeyle birlikte dünya ülkeleri bir yandan artan rekabet ortamının olumsuz etkilerinden korunabilmek bir yandan da diğer dünya ülkeleri ile daha sıkı ilişkilerde bulunabilmek için bütünleşme sürecine girmişlerdir. Bu süreç içerisinde mal, işgücü ve sermaye hareketlerinin serbestlik kazanması sağlanmaya çalışılmış ve ülkeler artan rekabet ortamında dış ticarete uyguladıkları politikalarını yeniden düzenleme gereksinimi duymaya başlamışlardır. Bu bağlamda ülkeler ilk olarak tarife ve kota uygulamaları gibi dış ticareti engelleyici unsurları azaltmışlardır. Ülkeler uluslararası ticaret alanından daha fazla söz sahibi olabilmek ve ekonomilerini canlandırmak amacıyla ekonomik bütünleşmeler oluşturmaya başlamışlardır. Bu yönüyle bakıldığında söz konusu ekonomik bütünleşmelerin en önemli örneğini Avrupa Birliği'nin teşkil ettiği görülmektedir.

Ekonomik bütünleşme türleri olarak sıralayabileceğimiz serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik, ülkelerin vergilendirme yetkilerini bütünleşmenin türüne göre daha az veya daha fazla sınırlandırmasına sebep olmaktadır. Üye ülkeler arasında vergilendirme yetkilerinin en az sınırlandırıldığı bütünleşme türü serbest ticaret bölgeleridir. Bu bölgelerde üye ülkeler arasında tarife ve tarife dışı ticaret engelleri ortadan kaldırılmaktadır. Vergilendirme yetkisinin en az sınırlandırıldığı serbest ticaret bölgelerinden sonra sırasıyla; gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik birlik gelmektedir. Gümrük birliğinde ise üye ülkeler arasında karşılıklı olma koşuluyla gümrük vergisi ile dış ticaret engelleri ortadan kalkmakta ve buna ek olarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir dış ticaret tarifesi

⁶⁰ Çağan. (1984). a.g.m. s. 238.

⁶¹ External Trade: Introduction. <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r11000.htm>. Erişim: 15.12.2012.

uygulanmaktadır. Ekonomik bütünleşmelerin bir sonraki aşaması olan ortak pazarda gümrük birliğine ilave olarak malların serbest dolaşımı da mümkündür. Ekonomik bütünleşmelerin son aşaması ise ekonomik birliktir. Burada birlik üyesi ülkeler arasında tam olarak birleşme söz konusu olmaktadır. Ekonomik birlikte üye ülkeler aralarındaki her türlü tarife, kota gibi dış ticareti engelleyici unsurları ortadan kaldırmak, üçüncü ülkelere karşı ortak bir dış ticaret politikası izlemek ve ortak bir ekonomi politikası oluşturmak amacındadırlar.

Sonuç olarak, mal, işgücü ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin ortadan kaldırılarak uluslararası ticaretin gelişmesi ve ekonomik bütünleşmelerin daha etkin bir şekilde işlemesi için ülkelerin karşılıklı olarak vergilendirme yetkilerini daha fazla sınırlandırması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AFTA, Asean Free Trade Agreements, *Agreement On The Common Effective Preferential Tariff Scheme For The Asean Free Trade Area*, <http://www.worldtradelaw.net/fta/agreements/afta.pdf>, Erişim: 12.12.2012.
- Ayanoglu, Veysel. (1995), "Avrupa Birliği ve Türk Vergi Sisteminin Birlik Modeline Uyumu I, " *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 171. s. 52.
- Balassa, B. (1961), *The Theory of Economic Integration*, Richard D. Irwin, Inc. Homewood, Illinois
- CARICOM, Caribbean Community and Common Market, <http://www.tradeind.gov.tt/Portals/0/Documents/Trade%20Directorate/CARICOM%20Introduction.pdf>. Erişim: 14.12.2012.
- COMESA, Common Market for Eastern and Southern Africa, <http://www.ustr.gov/countries-regions/africa/regional-econo14.03.2012.mic-communities-rec/common-market-eastern-and-southern-africa-comesa>. Erişim: 15.12.2012.
- Çağan, Nami. (1984), *Türk Anayasası Açısından Vergilendirme Yetkisi*, Anayasa Yargı Sempozyumu, Anayasa Mahkemesi Yayınları No:4, Ankara.
- De Castro, Portela, M. S. (2006), *The Common Market of the South- Mercosur*, FITIM Seminar, Kanada.
- DTM. http://www.ekonomi.gov.tr/upload/DBDB67AA-D8D3-8566-4520EDCD58CAB995/sb_istihdam.pdf. Erişim: 14.12.2012.
- EFTA. The European Free Trade Association, <http://www.efta.int/about-efta/the-european-free-trade-association.aspx>. Erişim: 12.12.2012.
- Eurasian Economic Community. <http://www.mfa.am/en/international-organisations/EurAsEC/>. Erişim: 13.12.2012.
- European Commission, *Budget for Europe 2020 – Customs Union and Taxation*, <http://www.policies.eu.org/?cat=28>. Erişim: 12.12.2012.
- External Trade: Introduction. <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r11000.htm>, (15.12.2012).
- European Union, *The History of the European Union*, <http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_en.htm. Erişim: 12.12.2012.
- FAO. Food and Agriculture Organization of The United Nations, Corporate Document Reposi-

tory, *The Resurgence of Regionalism* <http://www.fao.org/docrep/004/y4793e/y4793e04.htm>. Erişim: 13.12.2012.

- FATF. Financial Action Task Force, (2010), *Money Laundering vulnerabilities of Free Trade Zones*, Paris, <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/45/47/44888058.pdf>. Erişim: 16.12.2012.
- GAFTA. The Greater Arab Free Trade Area, The Egyptian Center for Studies of Export & Import www.ecsei-eg.com/GAFTA.pdf. Erişim: 13.12.2012.
- Gümrük Birliği. *Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu*, <http://www.avrupa.info.tr/tr/ab-ve-tuerkiye/guemruek-birligi.html>. Erişim: 11.12.2012.
- Holden, Micheal. (2003), *Stages of Economic Integration: From Autarky to Economic Union*, Economics Division, <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/inbrief/prb0249-e.htm>. Erişim: 16.11.2012.
- İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) (2004), *Gümrük Birliği Antlaşması'nda İşlenmiş Tarım Ürünleri*, İstanbul.
- Karluk, R. (1996), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, İstanbul.
- McDonald, F. ve Dearden, S. (1992), *European Economic Integration*, Longman House, Burnt Mill, Harlow, Essex CM20 2JE, England.
- NAFTA. North America Free Trade Agreement, <http://www.ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/north-american-free-trade-agreement-nafta>. Erişim: 11.12.2012.
- OECD. (1991), *Insurance and Private Pensions Compendium For Emerging Economies*, Insurance Committee Secretariat, <http://www.oecd.org/dataoecd/47/40/1815350.pdf>. Erişim: 13.12.2012.
- OECD. (2007), *Glossary Of Statistical Terms*, <http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>. Erişim: 12.12.2012.
- OECD. (2008), *Glossary of Statistical Terms*, <http://stats.oecd.org/glossary/download.asp>. Erişim: 13.12.2012.
- OECS. Organisation of Eastern Caribbean States, (2008), *Economic Union Treaty Frequently Asked Questions*, St. Lucia.
- Okumuş, Semi ve Erdel Veysel. (2002), "Avrupa Birliği'nde Dolaysız Vergilerin Uyumlaştırılması Çalışmaları", *Yaklaşım Dergisi*, <http://www.yaklasim.com/mevzuat/dergi/makaleler/2002053114.htm>. Erişim: 16.12.2012.
- Organ, İbrahim. (2003), "Avrupa Birliği ve Türkiye'deki Serbest Bölge Uygulamalarının Karşılaştırılması", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 266. s. 142-160.
- Pehlivan, Osman. Öz, Ersan. (2011), *Uluslararası Vergilendirme*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- RECs, Regional Economic Communities, *Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA)*, COMESA's Priorities and Objectives, <http://www.africa-union.org/root/au/recs/comesa.htm>. Erişim: 15.12.2012.
- Seviğ, Veysi. (2009), *Serbest Bölgelerdeki Ücret Ödemelerinin Vergiden Müstesna Tutulması*, *Referans Gazetesi*, http://www.ubdt.com.tr/yazdir_makale.php?id=487. Erişim: 16.12.2012.
- Şanlı, Bahar. (2008), *Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği*.

s. 15. http://vt.ulakbim.gov.tr/vtindex.php?wid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=81074_354a31bbada3f3565090f4e93d7df13c&. Erişim: 14.11.2012.

• Tekin, Cem. (2004), "5084 Sayılı Kanunla Serbest Bölgeler Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler-I", *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 136. s. 135-137.

• The Benelux Economic Union, *Treaty Establishing The Benelux Economic Union*, http://www.benelux.int/pdf/pdf_en/rgm/rgm_unieverdrag.pdf. Erişim: 15.12.2012.

• UNCTAD (2006), *Investment Provisions In Economic Integration Agreements*, New York and Geneva.

• WEDC, Western Economic Diversification Canada, *Overview of Free Trade Zones*, <http://www.wd.gc.ca/eng/11140.asp>. Erişim: 11.12.2012.

• Wooton, Ian. (1988), "Towards A Common Market: Factor Mobility In A Customs Union", *The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economie*, Vol. 21, No. 3.

• Yalçınkaya, M. Hakan. (1997), "Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği Sürecinde Türk Sanayiinin Rekabet Gücü" *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayınları, Sayı: 3. s. 415.

• Yıldız Tokatlıoğlu, Mircan. (2004), *Avrupa Birliği'nde Maliye Politikası ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

• Yıldız, Mircan. (1999), "Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği." *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı: 15. s.89-118.